

Dossier
Amb ulls de dona

UNA LLUITA HISTÒRICA

El camí per la igualtat, des de les primeres revistes
femenines –dirigides per homes– fins a la consecució
de càrrecs directius per part de les dones

El camí de les dones en el periodisme català no ha estat gens fàcil. Si al segle XIX la seva presència era quasi nul·la, cal esperar a la Segona República per trobar-hi una presència continuada. El franquisme frenaria aquesta progressió i anul·laria la seva participació en l'àmbit intel·lectual. No seria fins a la Transició que la igualtat en les redaccions començaria a convertir-se en quelcom habitual i, des de llavors, la lluita per una major presència de dones en la professió no ha parat de guanyar batalles.

Tanmateix, encara queda camí per recórrer.

TEXT JOSEP M. FIGUERES

Laureana Wright, periodista mexicana del setmanari *Las violetas del Anáhuac* (1887–1889) ho va definir amb precisió: una tribuna d'elles i per a elles. I podríem considerar-ho com una definició vàlida encara avui en dia. Però dècades enrere, al nostre país, els homes eren els que, majoritàriament, dirigien les revistes que anaven adreçades a les dones, ja fossin premsa rosa, premsa femenina o premsa feminista. Fins i tot en una capçalera com *Diario Femenino* (1868–1974), on col·laborava un estol de dones, intel·lectuals, escriptores i feministes, com Maria Aurèlia Capmany, on feien una ingent tasca en uns temps que les redactores, encara, no eren habituals a les redaccions.

En l'altre extrem, hi havia les capçaleres de lluita feminista, de reivindicació justa i necessària. Tribunes on les dones s'adreçaven a les dones amb tot tipus de contingut. El polisèmic títol de *Las violetas del Anáhuac*, —flors i colors— maldava per l'educació a les dones, en un marc de vinculació a la dictadura, el Porfiriato, però seguint el decret del 1861 de Benito Juárez que indicava que les dones havien

DELS QUASI MIL VUIT-CENTS COL·LABORADORS QUE VA ARRIBAR A TENIR LA VEU DE CATALUNYA, NOMÉS UNA DOTZENA EREN DONES

de poder estudiar. En canvi, aquí la polèmica sobre l'educació de les dones era recurrent en diaris i revistes i fins al segle XX no es va generalitzar l'accés als estudis per a tothom.

CARRINCLÓ I SENTIMENTAL

Els orígens del que, posteriorment, seria el periodisme en català, femení i modern el trobem en el suplement *Modas y Labors*

a *Diari Català* (1879–1881), de Valentí Almirall, una extraordinària tribuna avançada que, per exemple, publicava llibres de Darwin i era laic en un context extraordinàriament influenciat per la religió.

Aquest rotatiu, amant de la ciència i el progrés, editava un suplement en què hi havia el més carrincló i negatiu del periodisme del *bello sexo*, en llenguatge de l'època. És a dir, patrons de figurins, dibuixos de la moda parisenca i novel·

FINS FA UNES DÈCADES, ELS HOMES EREN, MAJORITÀRIAMENT, ELS QUE DIRIGIEN LES REVISTES ADREÇADES A LES DONES

letes en fulletó, carrinclones, sentimentals, estereotipades en els models de la premsa del moment. I és que simplement s'havia d'entretenir amb unes pautes que consolidaven uns patrons de comportament.

El diari plantejava una reivindicació genèrica: “Lo nostre sigle ha abordat tots o quasi tots los grans problemes de la humanitat ¿Per què no ha de dedicar sa atenció a la millora de la condició de la dona?”. Efectivament, l'accés a l'estudi i al treball, els drets

civils... tot un procés de reivindicació que arrancaria i que, a mesura que les institucions, especialment la Mancomunitat, van facilitar-ho —amb escoles i pràctiques de bibliotequeres, infermeres, telefonistes...— va permetre una nova fornada humana al món laboral. En aquest context, el *Diari Català* maldava per la reglamentació del servei domèstic al costat de temes com l'abolició de l'esclavitud (present encara a Cuba) o de la pena de mort.

També, a *La Renaixensa*, van aparèixer articles sobre el fet que la dona combinés la feina de la llar amb la de fora de casa. Així, el 15 de juny de 1879, la novel·lista Dolors Monserdà ho va deixar ben clar: la dona treballa per subsistir, res més. En una relació de trenta articles sobre aquest tema, només hi trobem dues dones —Concepció Arenal, Dolors Marí i Pilar Pascual— a part de Monserdà. En general, es volia que la dona s'instruís, per a la formació dels fills, i s'acceptava el treball si era especialitzat.

Quasi cinquanta anys després, el 1927, la fotografia d'Antoni Rovira i Virgili, dictant a una secretària és molt il·lustrativa de com el

periodisme encara era una professió masculina des de la redacció fins a la impressió.

PRESÈNCIA D'ESCRITORES

Les escriptores foren les primeres a obtenir presència pública en aquest àmbit. Algunes, però, utilitzarien noms masculins com Víctor Català (Caterina Albert), Evelio del Monte (Josepa Pujol de Collado), Esmeralda Cervantes (Clotilde Cerdà), etc., mentre que altres signaven amb nom i cognom, com Pilar Maspons, Maria Massager i tantes altres que, amb permís del marit, eren escriptores que escrivia sobre educació, llar, infància, moda i temes com viatges i música. I d'aquí —de la llibertat de pensament i escriptura— arranca el procés per la igualtat.

La presència de la literatura, doncs, seria fonamental. L'escriptora de talent era respectada i estimada, si bé fins als anys vint i trenta les dones no es convertiren en redactores, i molt menys, en directores de diaris. Maria Josepa Massanés ja ho denunciava, el 1879, a *Lo Gay Saber*, quan

s'esforçava per «trauerelas del abandonment en que se les ha descuydat finsare en Espanya».

La nòmina de revistes catalanes del segle XIX adreçades a les dones és alta. Des de

ALS DIARIS NO HI HAVIA REDACTORES, DIBUIXANTS O FOTÒGRAFES. AIXÒ SÍ, HI HAVIA MOLTES SECRETÀRIES

La Madre de Família (1846) a *La Mariposa* (1900) hi ha mig centenar de capçaleres. Algunes perviuen, com les de modes, encara que també alguna ideològica, com *La Madre de Família* de Narcís Monturiol o *La Antorcha* de Marià Cubí.

Amb l'educació femenina generalitzada, l'alfabetització i la urbanització arriba la voluntat d'influenciar tant en política com en religió. Van aparèixer publicacions ideològiques o genèriques, des de *La Llar* (1871) a *Ori Grana* (1906), així com altres d'empresarials. Potser la més representativa seria *La Dona Catalana* (1925) de Magí Murià. Als anys vint, però, encara no hi havia redactores, a excepció de Regina Opisso a *El Diluvio*, tot i que no es coneix a fons la tasca que hi realitzava.

EL CANVI EN LA REPÚBLICA

El 2013, la monografia sobre un diari històric com *La Veu de Catalunya* va comptar que el rotatiu havia tingut gaire bé mil vuit-cents col·laboradors. De tots aquests, però, només una dotzena i escaig de dones. Un resultat escurixidor. I, a més, la majoria eren escriptores, com Clementina Arderiu. Dins aquesta minoria, era habitual la presència de dones que escrivien poesia als diaris i feien col·laboracions externes puntuals, com era el cas de

Maria Teresa Vernet, Aurora Bertrana —observadora excepcional—, l'esmolada Rosa Maria Arquimbau, la propagandista Llucieta Canyà o la dotada Irene Polo. També hi havia alguna corresponsal, com la dinàmica Carlota Guiteras a Valparaíso, tot i així, cap d'elles era redactora, dibuixant o fotògraf. Això sí, moltes, totes, eren secretàries.

Amb la República, la presència femenina va augmentar i a gairebé tots els diaris de l'època —una vintena— hi havia una o dues dones, ja fossin redactores esporàdiques, redactores en cap de les pàgines femenines o col·laboradores literàries. Tanmateix, a les hemeroteques es troben poques opinions sobre aquest tema. Senzillament no se n'escruien. Tan sols Avel·lí Artís-Gener, *Tísner*, feia elogis i admirava Irene Polo, a la qual valorava pels mèrits professionals i pel caràcter jovial.

Tot i aquesta major presència, encara eren minoria. El 1934, dels 29 periodistes acre-

ALS ANYS VINT NO HI HAVIA REDACTORES, PERÒ AMB LA REPÚBLICA VA AUGMENTAR LA PRESÈNCIA FEMENINA ALS DIARIS

ditats al Parlament que es poden trobar a *Annals del Periodisme Català* solament hi ha una redactora (Rosa Maria Arquimbau a *La Rambla*). En la informació municipal, també hi havia tan sols una —Irene Polo— i a la informació sobre la Generalitat, cap.

Són, de nou, les escriptores les que tenien la porta oberta als diaris. Així, Aurora Bertrana a *La Veu de Catalunya*, *La Nau*, *La Publicitat*, *L'Instant*, *Última Hora*, *D'Ací i D'Allà*, *La Rambla*, *La Humanitat* o

Imatges, Maria Pi de Folch a *Justícia Social*, Llucieta Canyà a *La Veu*, Maria Luz Morales a *La Vanguardia*, Maria Teresa Gibert i Rosa M. Arquimbau a *L'Opinió* i *La Humanitat*, etc. I, durant la Guerra Civil, amb capçaleres noves com va ser el cas de la revista *Companya*, quasi eren dones, amb Bertrana, Vernet, Monturiol, Murià, Rodoreda... Hi havia, doncs, una major presència. En això hi va ajudar la igualtat social i política, les pàgines femenines dels grans diaris —encarregades a dones— i la seva presència no a les fàbriques sinó als despatxos amb capacitat d'influència.

També cal destacar la presència de dones en la política. Una ullada a l'estudi *Les dones d'Esquerra*, per exemple, ens mostra tres dotzenes de noms. Més enllà de les escriptores, als diaris també hi ha la presència de les polítiques —Gibert, Bargalló...— i les compromeses —Reis Bertran, Rosa Segarra, Angelina Compte, Antònia Abelló... Cal remarcar a les habituals, periodistes com Murià, Arquimbau, Monturiol, Polo, Rodoreda, Vernet, Gibert... Pocs noms encara a tenir en compte. A *Meridià*,

de 170 autors hi ha 13 dones, tot i tenint en compte les polítiques com Margarita Nelkel o Frederica Montseny. No representen el panorama

que dues d'elles fossin directores de diaris, com Anna Murià al *Diari de Catalunya* i de Maria Luz Morales a *La Vanguardia*. Fins a la Transició no se'n tornarien a trobar.

EL FRE DEL FRANQUISME

Durant el franquisme es frena la projecció intel·lectual de la dona. Només se'n troben a revistes femenines del Movimiento i a les excepcions de rigor. I, així, fins als anys seixanta a la premsa local i comarcal,

A l'esquerra, un exemplar de *La Dona Catalana*, de Magí Murià, nascuda el 1925 anys i que anava de moda, llars i labors. A la dreta, *Feminal*, de caràcter feminista que, el 1907, va sorgir com a suplement de *La Il·lustració Catalana*.

a l'especialitzada, etc., quan la presència femenina arrenca amb empena. En alguns casos arriben a càrrecs de direcció com Carmen Alcalde o Maria Rosa Prats a *Presència*, Isabel Clara Simó a *Canigó* o Joana Bonet a *Marie Claire* i *Woman*.

A la Transició, la presència femenina deixa de ser simbòlica per anar cap a la norma-

Professionalment, les dones van ser presents a tots els diaris assumint no només columnes d'opinió sinó seccions, suplement i cada vegada més càrrecs de responsabilitat, fins a l'actualitat, que a les facultats de Periodisme els dos terços dels estudiants són noies. Una situació que prefigura una feminització de la professió. Una altra cosa, però, són els càrrecs de direcció i la propietat dels mitjans, en mans d'homes.

Finalment, cal tenir en compte estudis nous entre els quals

destaquen els de Roser Porta sobre Mercè Rodoreda (*Mercè Rodoreda i l'humor 1931-1936. Les primeres novel·les, el periodisme i polèmica*), Julià Guillamon (*L'enigma Arquimbau*), Neus Real (*Aurora Bertrana, periodista dels anys vint i trenta*), així com

Més informació a:

Les periodistes en el temps de la república, d'Elvira Altés (Col·legi de Periodistes de Catalunya / Diputació de Barcelona, 2007, Col·lecció "Vaixells de Paper")

Vuit feministes catalanes entre 1899 i 1976, d'Albert Balcells: (Rafael Dalmau, 2015)

Revistes de dones 1846-1935, d'Isabel Segura i Marta Selva (Edhasa, 1984)

+ info

AL FRANQUISME ES FRENA LA PROJECCIÓ INTEL·LECTUAL DE LES DONES. FINS ALS SEIXANTA, QUAN FINALMENT GUANYEN TERRENY

litat. Així, Maria Àngels Anglada tenia una columna al *Punt Diari* i Teresa Pàmies a l'*Avui*, que després les va aplegar en un llibre. El mateix que farien amb els articles i reportatges Montserrat Roig i Maria Aurèlia Capmany, entre altres.

antologies d'articles —de Roig, Pàmies, Polo, Rodoreda, etc.— que marquen una recerca que ens acosta a un temps en què les dificultats no eren només laborals sinó també de gènere. Estudis necessaris, sobretot perquè tan sols unes poques periodistes —com Bertrana o Maruja Torres— ens deixen escrites les memòries. Ç